

Η γλώσσα και η παράδοση (Στέλιος Ράμφος)

Categories : [BIBΛΙΑ](#)

Date : 1 Σεπτεμβρίου, 2006

Απόσπασμα από το βιβλίο του Στέλιου Ράμφου "Η γλώσσα και η παράδοση" (Τριλογία με Παράρτημα κι Επίμετρο), Εκδόσεις "Κέδρος" 1984.

Ο ιδανικός μεταφραστής κατέχει την γλώσσα του πρωτοτύπου κι εκείνη στην οποία το μεταφέρει' γνωρίζει την διάνοια του συγγραφέως και, εάν πρόκειται για έργο στοχασμού ή ερεύνης, το ζήτημα. Οι προϋποθέσεις αυτές εγγυώνται την πιστότητα της μεταφράσεως, που δεν πάυει να είναι, όπως λέμε, προδοσία. Η προδοσία δεν αφορά την εσφαλμένη —αυτή θεωρείται ανύπαρκτη—, αλλά την πιστή μετάφραση, και τούτο σημαίνει ότι μετέχει της ουσίας της, ότι κρύβει δηλαδή το μυστικό της.

Το είδα μεταφράζοντας στην γλώσσα μας γραπτά μου από τα γαλλικά. Μολονότι συγγραφέας και μεταφραστής, συναντούσα σε κάθε σελίδα δυσκολίες που συχνά με παρέλυαν και στις οποίες δεν κατώρθωσα πάντοτε να δώσω ευτυχείς λύσεις. Η γαλλική είναι βεβαίως γλώσσα καλλιεργημένη εις το έπακρο, διαθέτει πλαστική εκφραστικότητα και αποδίδει τα νοούμενα με ακρίβεια, εν αντιθέσει προς τα νέα ελληνικά που, εάν θεωρήσουμε τον σημερινό εκβαρβαρισμό παροδικόν, είναι γλώσσα ακόμη ασχημάτιστη, αναλυτική, δύσκαμπτη και αδιάθετη στις λεπτές αποχρώσεις του πνεύματος. Πρόκειται όμως για μειωμένη εκδοχή της αρχαίας και συνεπώς τα αποθέματά της είναι απέραντα, τα δε μέσα της δυνάμει οριακά. Υπ' αυτή την έννοια η υπεροχή της γαλλικής δεν μου στάθηκε, ομολογώ, μεγάλο εμπόδιο αφ' ής στιγμής ανέτρεχα διαρκώς στον γλωσσικό μας θησαυρό, ορμώμενος από το ζωντανό αίσθημα. Με τυράννισε εν τούτοις ο διαφορετικός ρυθμός των δύο γλωσσών, η εκ διαμέτρου αντίθετη εσωτερική τους διάσταση, το γεγονός ότι στην γαλλική το βάρος πέφτει κυρίως στο ουσιαστικό, ενώ η ελληνική βασίζεται στο ρήμα. Στην γαλλική πρόταση το περιεχόμενο αναλύεται κατά κανόνα εις τα επί μέρους στοιχεία, η ενέργεια ουσιαστικοποιείται, το δε ρήμα παίζει ρόλο κοινού χρονικού προσδιορισμού: το είναι και ο χρόνος διακρίνονται. Η συρροή των ουσιαστικών δημιουργεί ένα λόγο αφηρημένο, που αντί να φανερώνει αναπαράγει ορθολογιστικά, και η ουσιαστικότης συνοδεύεται από μονοσημία των όρων, χαρακτηριστικό προϊόν της ροπής των νεωτέρων γλωσσών να διαφορίζουν τις έννοιες, ροπής ασυμβίβαστης με την ποιητική πολυσημία της αρχαίας και του αυθορμητισμού της νέας ελληνικής.

Παράδειγμα. Η τυπικά γαλλικής δομήσεως φράση: *La destruction de l' imitation initiale s' effectue lorsque...*, μεταφραζόμενη «πιστά» («η καταστροφή της αρχικής μιμήσεως επιτελείται όταν...») μας ξενίζει, διότι η ενέργεια δηλώνεται με ουσιαστικό («η καταστροφή»), ενώ το ρήμα («επιτελείται») την τοποθετεί απλώς στον παρόντα χρόνο. Εάν όμως διαβάσαμε: «η αρχική μίμηση καταστρέφεται όταν...» η απόδοση δεν θα ενοχλούσε, δεδομένου ότι το ρήμα («καταστρέφεται») αποτελεί ουσία μαζί και

ενέργεια, η δε φράση αντί να διακρίνη λογικά τα τεκταινόμενα, γίνεται δυναμική τους εκφορά. Η διάσταση των γλωσσικών ρυθμών είναι τέτοια, ώστε σε ωρισμένες περιπτώσεις η αδιάκριτη «πιστή» μετάφραση παραμορφώνει το πρωτότυπο, όπως αίφνης στην φράση: *Le probleme est l' impossibilite de l' erreur*. Αποδίδοντας το *impossibilite de l' erreur* με «έκλειψη του λάθους» («το πρόβλημα είναι η έκλειψη του λάθους»), εννοούμε πως έχει ήδη εκλείψει ή εκλείπει εν γένει το λάθος, ενώ πρόκειται ακριβώς περί του αντιθέτου, ζητείται δηλαδή «να εκλείψει το λάθος». Είναι επομένως φυσικό, το κράτος της ουσιαστικότητας να προκαλή το γλωσσικό μας αίσθημα και να πλήττει την έκφραση, αφού στην ελληνική τα πράγματα δεν εκλογικεύονται, αλλά υπάρχουν και εκτίθενται. Μην ξεχνούμε πως η αρχική σημασία της λέξεως *αλήθεια* είναι «ακριβής έκθεση» και δηλώνει ένα λόγο φωτοδότη, ενώ οι Λατίνοι την κατενόησαν και την παρέλαβαν ως «ορθή απεικόνιση».

Η διαφορά την οποία επεσήμανα, δείχνει, νομίζω, τι κρύβεται στο ύφος μιας γλώσσας και πόσο λεπτό ζήτημα είναι η επικοινωνία των πολιτισμών, εις πείσμα των τουριστικών και τηλεπικοινωνιακών αυταπατών της εποχής μας. Το πνεύμα του Γάλλου και του Δυτικοευρωπαίου γενικώτερα, κατέχεται από την ουσία, που ως ωρισμένη, υπέρλογη έστω, κατάσταση, γίνεται αφηρημένη αλήθεια, μορφώνει δε την γλώσσα κατ' εικόνα και ομοίωση, ενώ η ελληνική διακρίνει μεταξύ ουσίας και ενεργειών, οπότε η επαφή με την υπερβατική αρχή υφίσταται ως σχέση προσωπική και συγκεκριμένη. Έχουμε δηλαδή εμμένεια της ουσίας στην ενέργεια, μετοχή της ενεργείας στην ουσία, και τούτο σε έκταση που ξεπερνά τα όρια της γλώσσας, για να απλωθή στην σύνολη πνευματικότητα του Έθνους. Είναι τυχαίο ότι οι Ευρωπαίοι ουδέποτε κατενόησαν την σχέση ιδεών και αγαθού στην πλατωνική θεωρία της αληθείας, ή ότι η Ορθοδοξία διακρίνει την αμέθεκτη ουσία και τις μεθεκτές θείες ενέργειες, εν αντιθέσει προς τους ρωμαιοκαθολικούς και τους διαμαρτυρούμενους, που εννοούν τον Θεό ως ουσία απρόσιτη;

Δεν υπαινίσσομαι βέβαια χάσματα αγεφύρωτα μεταξύ των λαών, πολύ περισσότερο μεταξύ Ελλήνων και Ευρωπαίων θα ήθελα εν τούτοις να υπογραμμίσω, ότι καμμία ισοπεδωτική σχέση δεν οδηγεί σε πραγματική επικοινωνία, όπως φαίνεται πολύ καθαρά στην μετάφραση. Χωρίς ψυχική ενότητα, η τεχνική συνεργασία των λαών και των ανθρώπων γίνεται καταστροφική σύγχυση, δηλοί ο μύθος της Βαβέλ. Για να περάσει ωστόσο ο ρυθμός μιας ψυχής σε μιαν άλλη, χρειάζεται αλλαγή κλίμακος και ακριβώς εδώ υπεισέρχεται η προδοσία. Προδοσία της μεταφράσεως είναι η μεταμόσχευση ωρισμένου ψυχικού δημιουργήματος σε άλλη πνευματικότητα και στην περίπτωσή μας η μετενσάρκωση της ουσιαστικότητας σε ρηματικότητα, η καλλιέργεια μίας ουσιαστικότητας ρηματικής. Ο μεταφραστής δεν αντιγράφει ούτε μεταγράφει και φυσικά δεν μιμείται. Η μίμηση νοηματοδοτεί το πρωτότυπο, η αντιγραφή το επαναλαμβάνει, η μεταγραφή το μεταφέρει αυτούσιο, ενώ η μετάφραση το μεταπλάθει και το μεταβάλλει. Είναι αξιοσημείωτο, πως τα λατινικά ισοδύναμα (*Traductio, Translatio*) του ελληνικού όρου διατηρούν, ως συνήθως, την πρακτική όψη του, την έννοια δηλαδή της μεταγωγής, αλλά παραβλέπουν την μεταβολή. Η τελευταία είναι τόσο ουσιώδης, ώστε οι παλαιοί την χρησιμοποιούσαν ως συνώνυμο

της μεταφράσεως: η εις την Ελλάδα γλώσσαν μεταβολή, οι μεταβολείς των λέξεων, έλεγαν. Η μεταβολή όμως ενέχει διαφορά και η διαφορά είναι προδοσία. Η μετάφραση μεταβάλλει διότι στην γλώσσα μιλά ο προσωπικός λόγος. Εάν μιλούσαν οι λέξεις ή τα πράγματα, ούτε γλώσσες θα υπήρχαν ούτε και μετάφραση' μιλά όμως η φράση, η ψυχική σχέση του ανθρώπου με τον κόσμο και με τον συνάνθρωπο. Η πολυγλωσσία δηλώνει ψυχική διαφορά. Ο γνωρίζων απταισίτως ξένη γλώσσα δεν έχει βεβαίως και διπλή ψυχή: ο δεσμός της ψυχής με την γλώσσα υφίσταται στην μητρική, εκεί δηλαδή που η ζωή και ο λόγος συνταυτίζονται. Η δεύτερα φωνή είναι όργανο και για τούτο καμιά γλώσσα δεν εξελίσσεται από τους ξένους που την κατέχουν. Ο γαλλομαθής μιλά και γράφει άψογα, αλλά δεν δημιουργεί τα γαλλικά, δεν μετέχει ενεργά στον ψυχικό βίο του γαλλικού έθνους. Η συστατική λειτουργία του λόγου συνδέεται με την φράση, ποτέ με το σημείο, για να μην πω ότι το σημείο υπάρχει μόνο εξ αιτίας του λέγειν. Τα όντα μιλούν αφ' ής στιγμής σημασιοδοτούνται, αλλιώς παραμένουν κλειστά. Η σημασία είναι έργο του ανθρώπου, επομένως η γλώσσα τον χαρακτηρίζει κατ' ουσίαν και δεν συγκροτεί κεφάλαιο της ιστορίας του. Εκτός σημασίας ο άνθρωπος δεν υφίσταται ως συνείδηση, επειδή αυτή του επιτρέπει να διακρίνη το χάος από την πραγματικότητα. Η σημασία ενώνει στον λόγο τα όντα που η ίδια ξεχώρισε, η δε γλώσσα εκτός αληθείας είναι αδιανόητη, όπως δείχνει και η σύγχρονη λογοτεχνία, η οποία την αρνείται μεν ως λογική, την ζητεί ωστόσο στους χώρους της ασημαντότητας. Η διαφορά συνεπώς πρωτοτύπου και μεταφράσεως δεν είναι λεξικού τύπου, άλλα ψυχικού μήκους κύματος, υπ' αυτήν δε την έννοια η προδοσία φανερώνεται παράγων πιστότητας.

Η μετάφραση μεταφυτεύει το πρωτότυπο σε ξένη γλώσσα, δεν αναπλάθει όμως το περιεχόμενο, αλλά το ύφος του πρωτοτύπου. Το ύφος είναι η υπόσταση του πνεύματος. Η μετάφραση αποδίδει ψυχές, ποτέ νοήματα —ιδού το μυστικό της. Όταν πρόκειται για έννοιες είναι σχεδόν κωδική και ως εκ τούτου απρόσωπη* είναι δύσκολη και δημιουργική όταν πρόκειται περί ύφους, εσωτερικού δηλαδή δεσμού του συγγραφέως με τα λεγόμενα. Και επειδή οι ψυχές των λαών ξεχωρίζουν, η προδοσία συνιστά ουσία και ποίηση της μεταφράσεως. Η μετάφραση που αποδίδει το νόημα, ή μεταφέρει κατά λέξη, είναι αποτυχημένη ή αδιάφορη, διότι παραβλέπει την ενότητα του λόγου και του ύφους. Δεν μεταφράζω περιεχόμενο, οπότε θα συνέγραφα ο ίδιος, μεταφέρω κείμενο, ήτοι «ένυλον λόγον». Η μετάφραση πλησιάζει διακρίνοντας. Για να μεταφράσω σπουδάζω λοιπόν πρώτα το ύφος της γλώσσας μου και μελετώ τις δυνατότητες του προσωπικού μου ύφους. Η εθνική υποτέλεια είναι προϊόν ξεριζώματος που αρχίζει από αναισθησία προς το ύφος της γλώσσας.

Οι προεκτάσεις του μεταφραστικού ζητήματος έχουν ικανό βάθος. Οδηγούν στην ψυχή του λαού και την μοίρα του, που καθημερινά δοκιμάζονται στην πλανητική εποχή μας. Θα μεταφράζωμε στην Ελλάδα όλο και περισσότερο για να γνωρίσουμε τους άλλους και να οικειωθούμε τα έργα τους, την τεχνική, την οικονομία, την διοίκηση, προκειμένου περί της Ευρώπης και της Αμερικής, αλλά τον στοχασμό επίσης και την τέχνη, που φωτίζουν δυνατά το πεπρωμένο τους. Και επειδή η ψυχή του Ρωμηού δεν είναι τεχνολογική, επειδή η αυστηρή συστηματική έκφραση αποτελεί

αίτημα της σύγχρονης ζωής, βρίσκεται όμως εκτός του ύφους της γλώσσας μας, ο κίνδυνος είναι μεγάλος, διότι θα πρέπει να φυλάξουμε την αμεσότητα του ύφους και ταυτοχρόνως να καλλιεργήσουμε τον θεωρητικό στοχασμό. Αυτό μπορεί να γίνη μόνο μέσω του αρχαίου ελληνικού λόγου και της λογίας εν γένει παραδόσεως, που το είχε ήδη κατορθώσει, και όχι με άνευ όρων προσχώρηση σε ξένους γλωσσικούς ρυθμούς. Μας χρειάζεται ένας λόγος μη νοοκρατικός, έργα δηλαδή στα οποία η ύπαρξη να μην αντικειμενοποιείται, αλλά να βρίσκουμε τον εαυτό μας και να τον προσφέρουμε. Θα έχουμε πραγματικό όφελος, όταν η μετάφραση γίνεται επαφή δι' αυτογνωσίας, δια της γονιμοποίησης των εκφραστικών μέσων που διαθέτει ο σύνολος ελληνικός λόγος, διαφορετικά θα επέλθη παραμόρφωση και βέβαιος εξανδραποδισμός. Υπ' αυτή την έννοια η επιβίωσή μας στην Ευρώπη θα κριθή κυρίως στις Φιλοσοφικές Σχολές των πανεπιστημίων και όχι στα Πολυτεχνεία μας. Δεν ισχυρίζομαι πως η ελληνική ψυχή είναι ανώτερη, αλλά υποστηρίζω ότι πρέπει να βαδίσουμε χωρίς να βιάζουμε την φύση μας. Προϋπόθεση κάθε αφομοίωσης είναι η αυτοσυνειδησία. Θεωρώ εθνική επιταγή την εντατική και ουσιώδη διδασκαλία της αρχαίας και μεσαιωνικής ελληνικής στην εκπαίδευση, πιστεύω δε ότι η σχέση με τις ρίζες αρχίζει από τον τονισμό των Αλεξανδρινών και φθάνει στην ελευθερία του αυθεντικού έργου. Όταν το αίτημα της ρίζας γίνη κλίμα πνευματικό, τότε η πάντοτε ελληνική φτωχή σημερινή γλώσσα μας θα αντλήσει μέσα της και θα ήμαστε σε θέση να δεχθούμε δημιουργικά, ό,τι έχουν οι άλλοι λαοί να προσφέρουν, χωρίς το πρόσωπο μας να αλλοιώνεται στην τυφλή δοσοληψία με τις ξένες νοοτροπίες και ψυχοσυνθέσεις.

Είναι, νομίζω, σαφείς οι κίνδυνοι πολιτικών ή δημοσιογραφικών πρωτοβουλιών και ρυθμίσεων θεμάτων, όπως της διδασκαλίας των αρχαίων από μεταφράσεις, του περιορισμού της διδασκαλίας των σε ελάχιστο τμήμα της Μέσης Εκπαιδεύσεως, της ορθογραφικής απλοποίησης ή της καταργήσεως του παραδεδομένου τονικού συστήματος εν ονόματι της ευκολίας: γκρεμίζουμε ασυλλόγιστα τις γέφυρες που μας φέρνουν στις ρίζες, την μόνη δύναμη που μπορεί να στήριξη το Έθνος εις τις επερχόμενες μεγάλες δοκιμασίες, είτε περί εντάξεως στην Ευρώπη πρόκειται, είτε περί αντιμετώπισεως πολλαπλής εχθρικής επιβουλής. Και όμως σύσσωμη σχεδόν η Βουλή των Ελλήνων απεφάσισε να διδάσκονται οι αρχαίοι κλασικοί σε μεταφράσεις, ακολουθώντας το παράδειγμα των ξένων, οι οποίοι ελληνομαθείς και μη, πλησιάζουν το ύφος και το μήνυμά τους απ' έξω, οπότε με την σημερινή παρακμή των αξιών, αρκούνται πλέον σε εξαιρετικά περιορισμένη διδασκαλία των κειμένων από λιγώτερο ή περισσότερο χλωμές μεταφράσεις. Αλλά δεν είναι απλώς η φιλολογική σπουδή του ύφους και το μήνυμα του αρχαίου συγγραφέως ζωτικής σημασίας για τον Νεοέλληνα, όταν από την γλώσσα στην οποία ενσαρκώνονται, αναβλύζει η δική του λαλιά και θρέφεται ο μύθος του —ένα μεγαλείο μελλοντικό, μαρτυρούμενο από διπλό μεγαλείο περασμένο. Ενδιαφέρει κυρίως να μνηθή στην υποστατική έκφραση του μηνύματος, να εισχωρήσει στην ψυχή που το δημιούργησε και να γνωρίσει έτσι τον εαυτό του, εφ' όσον πρόκειται για ρίζα του. Χωρίζοντας τον λόγο από την ύλη, η μετάφραση γίνεται πορεία παραπλανητική, διότι η πρόσβαση στους κλασικούς είναι ποιητική προσπάθεια προς το πνεύμα του έργου δι' απ'

ευθείας επαφής με το κείμενο. Όταν με την καλύτερη δυνατή θέληση διαγράφουμε τα αρχαία από τα γυμνασιακά προγράμματα, αντί να αναμορφώσουμε το ατυχές σύστημα διδασκαλίας που ίσχυσε κατά το παρελθόν, η εκπαίδευση των μαθητών δεν ευκολύνεται, τουναντίον δυσχεραίνεται και φυραίνει, δεδομένου ότι χωρίς σταθερή πνευματική υποδοχή, κάθε αφομοίωση γίνεται ανέφικτη.

Τα ελληνικά δεν είναι οποιαδήποτε γλώσσα, είναι η γλώσσα μοιραίων κειμένων για την ανθρωπότητα, η μήτρα του συγχρόνου δυτικού πολιτισμού και επομένως το σημείο που μπορούμε να τον συναντήσωμε αβίαστα. Ο Ευρωπαίος προσφέρει επ' ανταλλάγματι, το οποίο σημαίνει πως για να λάβουμε πρέπει να συμβάλωμε. Και θα συμβάλωμε, όταν με την συνείδηση της ζωντανής παραδόσεως, οδηγηθούμε σε επιστήμη ελευθερωμένη από την αντικειμενοποιό λατρεία του αποτελέσματος, μια επιστήμη ζητητική του εαυτού σε ό,τι πράττομε, τείνουσα στην ψυχική άνοιξη και όχι στην απόλυτη εξουσία. Αυτό σημαίνει ότι στους αρχαίους ερευνούμε εκείνο που διαρκώς μας ξεπερνά και όχι εκείνο το όποιο μας εξισώνει. Το γεγονός πως άνευ ειδικής διδασκαλίας τα κλασικά μας κείμενα μένουν απρόσιτα, δεν αναιρεί τα περί γλωσσικής συνέχειας και ζώσης παραδόσεως. Η δυσκολία του Νεοέλληνα με τα αρχαία δεν οφείλεται σε διαφορά γλωσσών, όπως συνέβη με την λατινική και τις ρωμανικές γλώσσες, που διεπλάσθησαν υπό την επίδρασή της, υπήρξαν όμως ξένες γλώσσες οι οποίες επεβίωσαν εις βάρος της, αλλά σε ανώμαλη και ανισόρροπη εξέλιξη μίας και της αυτής γλώσσας, που ατρόφησε ως σύνολο στις δοκιμασίες των τελευταίων πέντε αιώνων της ιστορίας μας, καθώς υποχρεώθηκε να προσαρμοσθή στις στοιχειώδεις απαιτήσεις της άμεσης αλλά υποτυπώδους καθημερινής τριβής και του πρωτογενούς λαϊκού πολιτισμού. Μεταφράζοντας λοιπόν από τα αρχαία στα νέα δεν μεταβαίνουμε από μία γλώσσα σε άλλη, μεταβαίνουμε από ένα ύψος ψυχής σε άλλο ύψος της ίδιας: το είδος είναι διάφορο, το γένος πάντως παραμένει. Γι' αυτό και ο νεοέλληνας μεταφραστής πρέπει να αντιμετωπίζη διαφορετικά τον αρχαίο από τον ξένο συγγραφέα, εάν θέλη να επιτύχη: στην πρώτη περίπτωση το έργο αποκαθιστά την ενότητα στις ψυχές και τις γλώσσες, χωρίς να προσβάλη το αίσθημα' στην άλλη αναπλάθει την γλώσσα και χωρίζει.

Διευκρινίζω την σκέψη μου με το παράδειγμα του ηρακλειτείου αποσπάσματος 114, πού αρχίζει ως εξής: ξύν νόω λέγοντας ισχυρίζεσθαι χρή τω ξυνώ πάντων, όκωσπερ νόμω π ό λ ι ς, και πολύ ισχυροτέρως.. Η νεοελληνική απόδοση, που αντιπαρέρχεται την ενότητα της γλώσσης, θα ακουγόταν περίπου έτσι: Για να μιλούμε γνωστικά, πρέπει να αντλούμε δύναμη από το κοινό σε όλα, όπως η πόλη δυναμώνει από τον νόμο κι ακόμη περισσότερο. Η απόδοση αυτή δεν διαφέρει από μία γαλλική μετάφραση που έχω προτείνει, την ακόλουθη: Pour parler avec intelligence, il faut se fortifier de ce qui est commun a tout, comme la cite le fait pour la loi et plus fortement encore. η γερμανική, η αγγλική και η ιταλική μετάφραση, κινούνται στο ίδιο κλίμα. Έχομε δηλαδή αναλυτική και μονοσήμαντη κατά προσέγγισιν απόδοση της εννοίας των λεγομένων, ερήμην της πολυφωνικής ηρακλειτείου εκφράσεως, η οποία συνιστά καθ' εαυτήν φιλοσοφική τοποθέτηση. Λογοπαίγνια όπως το ξύν νόω - ξυνώ, είναι απτές και όχι αφηρημένες αρχέγονες διατυπώσεις της υπερβατικότητος

εκτός φυσικού χώρου, κάτι που ο μεταφραστής δεν μπορεί να παραβλέπη, χωρίς να ισοπεδώνη τον αινιγματικό λόγο του Ηρακλείτου και να τον φιμώνη. Οφείλει συνεπώς να συγκρατήσει το ύφος και την δύναμη, πράγμα ακατόρθωτο για κάθε εννοιοκρατική γλώσσα, και στην περίπτωση του χωρίου μας, να παραδώση την φωνή του στον αρχαίο λόγο, ήτοι να εξάρη τον βαθύτερο συσχετισμό "νου" και «ξυνού», διατηρώντας την ιεραρχία των «ισχυρισμών» της μετοχής στην θεία και την κοσμική τάξη. Τούτο μπορεί να είναι αποκλειστικό έργο νεοελληνικής μεταφράσεως, η οποία θα ενεργοποιούσε υπνώττουσες και αδρανείς δυνατότητες της αρχαίας στην σύγχρονη γλώσσα μας, αφήνοντας στον σχολιαστή την φροντίδα των αναγκαίων επεξηγήσεων. Δημιουργείται κατ' αυτό τον τρόπο φυσική πρόσβαση του ενός ιδιώματος στο άλλο και ο δεσμός με την ρίζα πυκνώνει. Μεταφράζω: Για να έχη νου ο λόγος μας, πρέπει να ισχυριζώμαστε από το ξυνόν πάντων, καθώς από τον νόμο η πόλη και πολύ ισχυρότερα.

Με την προδοσία ο μεταφραστής πλησιάζει ένα ξένο έργο στον βαθύτερό του εαυτό, το δοκιμάζει και δοκιμάζεται ο ίδιος στην ρίζα. Κάνει κάτι που θυμίζει ζήτηση αρχής και παράδοση, με την διαφορά ότι στην ιστορική παράδοση αγνοούμε την αρχή, ενώ στην μετάφραση χάνομε την πρώτη γλώσσα. Η ενέργεια της αρχής δίνει μορφή στην οποία και οφείλει να πέραση προδιδόμενη. Η μετάφραση είναι παράδοση, όπως η παράδοση είναι προδοσία. Παραδίδοντας το πρωτότυπο έργο σε ανθρώπους άλλου τόπου ή εποχής, ο μεταφραστής ανατρέπει την καθιερωμένη έννοια της πιστότητας και το πολιτογραφεί στον εθνικό του πολιτισμό. Καμμία μετάφραση δεν αποδίδει εκτός εθνικού πολιτισμού ικανού να την δεχθή, όπως και η έντονη εθνική προσωπικότητα κάνει αμετάφραστα ώρισμα έργα. Η αναγνώριση ενός έργου στο πρωτότυπο και η συνεννόηση με τον αλλόγλωσσο είναι υπόθεση προσωπική, εν αντιθέσει προς την μετάφραση, η οποία μπολιάζει στον εθνικό κορμό το ξένο έργο. Υπ' αυτή την έννοια αποτελεί συλλογική οικειοποίηση, που δεν βγαίνει ωστόσο ποτέ από την σκιά του πρωτοτύπου. Είναι οικειοποίηση υπό σκιάν και για τούτο δεύτερη δημιουργία, που λειτουργεί πρωτογενώς ενεργοποιώντας το πρωτότυπο. Μεταφράζοντας δεξιώνομαι το παρόν ενός έργου στον χρόνο μου, αλλά δεν το ανοίγω στην μοίρα του, όπως γίνεται με την ερμηνεία. Η προδοσία της ερμηνείας είναι όμως μία άλλη ιστορία.